یەکەم پرۆژە: ئەبو یەئقوب ئەلکندی.. ئولریش ڕودۆلف.. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

نەشیاوە ئەم سەرەتایانە لە ناوی ئەبو یەئقوب ئەلکندی (نزیکەی 800-870) جیا بکرێنەوە. کندی لە لایەن هاوچەرخانییەوە ناو دەنرا "فەیلەسوفی ئەرەبەکان"، لێرەشدا مەبەستیان لەوە بوو کە کندی بە زمانی ئەرەبی بەشدارییەکی بەواتای لە هێنانەئارای زانستی فەلسەفەییدا کردووە. جگە لەوە کندی خۆی دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش بوو. بە هەر حاڵ سەرچاوەکان دەگێڕنەوە کە ئەو ژیانێکی خۆشگوزەرانی بەسەربردووە. ئەو، وەک کوڕی خانەوادەیەکی دەسەڵاتداری ئەرەبیی باشوور، سەرەتا لە کوفە دەستی بە خوێندن کرد (باوکی لەوێ پۆستی پارێزگاری هەبوو)، پاشان لە بەسرا، ئەوجا لە کۆتاییدا چەند ساڵێکی درێژخایەنی لە بەغداد لە کۆشکی خەلیفەدا بەسەر برد (بە ڕوداوێکی کورتخایەنەوە کە وەک دەگۆترێت گۆیا بەر غەزەبی خەلیفە کەوتووە).

ژیان لە گەورەشاری بەغداد ئەو سوودەی هەبوو کە کندی ڕاستەوخۆ گۆڕانی خێرای زانستە جیاوازەکانی ئەزموون دەکرد. هەر بابەتێک لە پایەتەخت بە ئەرەبی وەربگێڕرایە، ئەو وەری دەگرت و پاشان هەندەی نەدەخایاند دەستی دەکرد بە کارکردن لەو بابەتەدا. لێرەوە کە بەرهەمێکی فراوانی زانستی سەریهەڵدا: نووسین لە بارەی ئەستێرەناسی و ئەسترۆلۆگی، ئۆپتیک و ماتماتیک، موزیک و پزیشکی، فۆنەتیک و ئەلخەمی. بە پێشکەشکردنەکانی سەر ئەم تێکستانەدا خویا دەبێت کە تێکستەکان ئاڕاستەی بەرپرسانی جیاوازی پەروەردەی نوێ کراون (خەلیفەکان، پزیشکان و هەڵبەستڤانان). بۆیە دەتوانین کندی ناو بنێین زانایەکی یونیڤەرساڵ. ئەو گرنگیی بە سەرجەمی ئەو زانستانە دەدا کە لەو سەردەمەی ئەودا لە سەرچاوەکانی ئەنتیکەوە وەرگیران، هەروەها کۆششی بەرپرسیارانەی ئەو ڕۆڵێکی بەرچاوی لەوەدا گێڕا کە زانستەکان لە جیهانی ئیسلامیدا بمێنەوە و پتر گۆڕانیان پێبدرێت. هاوکات ڕەوایە کە کندی ناو بنێین فەیلەسوف، چونکە سەرباری فراوانیی بەرهەمەکەی، هێشتا هەر فەلسەفە لە نێویدا زاڵ بوو، ئەمەش لە دوو ڕووەوە: یەکەم، لە مەغزایەکی فراواندا،

زۆرینەی بەشە زانستییەکان کە کندی پێوەی خەریکبوو، بەگوێرەی تێگەیشتنی ئەو خۆی (و هەروەها بەگوێرەی دابی ئەڕیستۆتەلی) سەر بە فەلسەفە بوون؛ دووەم، لە مەغزایەکی تەسکدا، کندی بە چەند نووسینێک کۆتایی بە بەرهەمەکەی هێنا کە بەتەواوی بە بابەتی فەلسەفیی تەرخان کرا بوون، ئەوەش هاوکات بەو مەبەستە کە ڕێنوما و ئامانجی هاوبەش بە دیراسەی زانستییەکانی بدەن.

بێگومان کندی بە نووسینی ئەو جۆرە تێکستانە پێویستی بە شارەزایی فەلسەفیی بوو، بەدەستهێنانی شارەزاییەکانیش لەو ساڵانەدا کە کندی بە بەغداد هات (واتا پێش 830)، هێندە ئاسان نەبوو، چونکە ئەو دەمە تەنیا ژمارەیەکی کەم بەرهەمی فەلسەفیی بە ئەرەبی وەرگێڕرابوون (پێدەچێت تەنیا ئێتیکی باو، لۆگیکی گێزارە و هەندێک بەشی فەلسەفەی سروشتی ئەڕیستۆتەلیس). بۆیە یەکەم هەنگاوی کندی ئەوە بوو کە زەمینەی لەهزرینەکانی خۆی فراوان بکات، بۆ ئەم مەبەستەش پەیوەندیی کرد بە چەند وەرگێڕێکەوە کە لە دەوروبەری کۆشکی خەلیفە چالاک بوون و ڕایسپاردن تاکو نووسینی دیکە پەیدا بکەن و بۆی وەربگێڕن بە ئەرەبی. ناتوانین هەموو ئەو بابەتانە بەوردی دیاری بکەین کە بەم شێوازە تا ناوەڕاستی سەدەی نۆیەم وەرگێڕران. وەلێ ئێمە دەتوانین تا ڕادەیەک بەجەختی پێشانی بدەین کە کام تێکستانە لەو سەردەمەدا لە پێشخانی گرنگیپێداندا بوون و بە کۆششی تایبەتی کاریان تێدا دەکرا. لە نێو تێکستەکاندا ئەمانە هەبوون: نووسینە فەلسەفیی-سروشتییەکانی ئەڕیستۆتەلیس، ئەوە بێگومان گەر پێشتر نەناسرابووبێتن (“□ێ□ە□□ۆ□ۆ□□“، “□ە□□□ە□□□□□□□“)، هەروەها “□□□□□□□□□□” و “□□□□□□□ □□□□□□□“، ئەوجا چەند بەرهەمێکی پلاتۆن کە لە نێویاندا بەبێ هیچ گومانێک “□□□□□ۆ□” و “□□□□ۆ□□□□” هەبوون، ڕەنگە هەروەها دیالۆگی دیکەی ئەو، وەک “□□□ێ□ۆ” و “□ۆ□□□□ێ□“. جگە لەوە کندی بە تایبەتی ئەو تێکستانەی ناسی کە لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا سەریان هەڵدا بوو. لەم ڕووشەدا دەبێت حساب بۆ وەرگرتنێکی فراوان بکەین، ئەمەش لە ڕاڤەکەرانی سەرەتای ئەڕیستۆتەلیسەوە (لەوانە ئالێکساندەری ئافرۆدیسیاس) بگرە تا دەگەیشت بە شوێنکەوتە کریستیانییەکانیان (لەوانە یۆهانس فیلۆپۆنۆس). بێگومان هەر لەم پەیوەندییەدا نوێپلاتۆنییەکان، بە تایبەتی پلۆتین و پرۆکلۆس، یەکجار گرنگ بوون و کاریگەریی زۆریان لەسەر کندی نواند. ئەوجا دەبێت ئەوەش ببێژین کە کندی هزری ئەوانی لە نووسینە ئەریجیناڵەکەیدا نەناسی، نەخێر، نووسینەکانی بەردەمی بریتی نەبوون لە کارە ئەریجیناڵە گریکییەکانی ئەوان بە وەرگێڕراوی بە

ئەرەبی، بەڵکو کارتێداکردنی دیکە و پارافراز بوون کە تا ئەمڕۆ ڕەچەڵەکیان ساغ نەکراوەتەوە. لەم نووسینانەدا هەندێک بەشی “ئیننێئادەکان”ی پلۆتین، “ئینستیتوتسیۆ تیل□گیکا”ی پرۆکلۆس، □اق□کرابوونەوە، ئەوەش لە ڕوانگەیەکی مۆنۆتایستیی پابەندەوە بەو تێڕوانینەی ئافراندنەوە کە لە نووسراوە پیرۆزەکاندا د□□ژراو□. ل□□ر□دا جێی سەرنجە کە ئەو نووسینە ناوبراوانە بە هینی ئەڕیستۆتێلیس دانرابوون (نووسینە بەناوبەنگەک□ی “□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□”، ه□رو□ها “□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□” (*Liber de Causis*) و زۆری دیکە).

کندی لە خستنەگەڕی ئەم پرۆگرامە بەرفراوانەی وەرگێڕاندا رۆڵێکی تەواو چالاکی گێڕا: ئەو نەک تەنیا تێکستە جیاوازەکانی بۆ کارتێداکردن ه□□□د□بژارد، بەڵکو هەروەها ئەو بابەتە وەرگێڕراوانەشی لە ڕووی زمانەوە چاک دەکرد کە دەخرانە بەردەمی؛ جگە لەوە کندی ناساندنێکی دیکەی پێبڕا، کە بەو پێیە ئەو واژە فەلسەفەییەکانی لە ئەرەبیدا چەسپاندووە. نووسینەکەی بە ناونیشانی “□ە□□□ە□ □ێ□□□ە □ ڕ□□ە□ □□ە□□□” یەکەم هەوڵ بوو بۆ ئەوەی گەنجی وشە زانستییە نوێکان کە مر□ق ب□ دانەوەی واژە گریکییەکان پێویستی بوو، پوخت بکاتەوە و وەک پێوەر بچەسپێنێت. باوەجو کندی تەنیا هاندەر و سوودوەرگری ئەو چالاکییە چڕەی وەرگێڕان نەبوو کە لە دەوری خۆی کارا بوو، بەڵکو پێدەچێت تەنانەت قوربانیشی بوو بێت. ئاخر کاتێک ئەو خەریکی نووسینی فەلسەفەیی بوو، بەردەوام گۆڕان بەسەر بناغەی هزرینیدا دەهات، بەردەوام تێکستی نوێ بە هێنانەنێوانی پرسیاری دیکە و دەستپێکی دیکەی چارەسەرکردنەوە دەناسران، ئەویش لە لایەنی خۆیەوە زۆر جار ناچار دەبوو پێشبینییەکانی نوێ بکاتەوە و بەو وروژێن و سەرچاوانە ئیزافەیان بکات کە پێشتر دەستی پێیان نەدەگەیشت.

ئەمە بەتایبەتی لەو نووسینەدا خویا دەبێت کە دەتوانین ناوی بنێین بەرھەمە سەرەکییەکەی کندی: گۆتارێکی تا ڕادەیەک بەرفراوان ل□ بارەی مێتافیزیک (بە ناونیشانی “□ە□□□ە□ □ە□ە□ □ە□□ە□ە”). نووسینەکە بەگوێرەی ئەو داب□شتنە کە بە ئێمە گەیەنراوە، لە چوار بەش پێکدێت و بەشەکان نەک تەنیا لە ڕووی بابەتییەوە، بەڵکو هەروەها لە پاشخانی فەلسەف□یانەوە زۆر جیاواز بنیاتنراون.

کندی لە بەشی یەکەمدا دەخوازێت چێوەی توێژینەوەکە بچەسپێنێت. بە دیدی ئەو ئەرکی فەیلەسوف گەڕانە بەدووی ڕاستیدا، واتا گەرەکە ئامانجی ئەو گەڕان بێت بەدووی هۆکارەکانی فۆرم و ماتەری، بزووتن

و مەبەستی شتەکاندا. ئەمە هەڵبەتە مێتافیزیکی ئەڕیستۆتێلیسمان دەهێنێتەوە یاد کە لە تێکستەکەی کندیشدا بەفراوانی بەکار دەهێنرێت و تەنانەت ناوبەناو سیتاتی (ئیقتیباسی) لێوەردەگیرێت.

وەلێ ڕوانگەی کندی لە بەشی دووەمدا دەگۆڕرێت. ئێستا ئەو خۆی بە جیهانەکەمانەوە خەریک دەکات، لێرەشدا وای دادەنێت کە فراوانیی جیهان بێدوایەکی نییە، بەڵکو دوایەکییانە کشاوە. کندی سەرەتا ئەم دوایەکێتییە بۆ فەزا گریمانە دەکات، لێرەشدا سەرلەنوێ خۆی بە ئەڕیستۆتێلیسەوە گرێ دەداتەوە، وەلێ ئێستا بەتایبەتی نووسینەکەی ئەو بە ناونیشانی “□ە□□□ە□ □□□□□□” وەک دەرچەی لێهزرینەکانی وەردەگرێت. سەرەڕای ئەوە کندی هەنگاوێک لە ئەڕیستۆتێلیس تێپەڕ دەکات و دەبێژێت، کە جیهانەکەمان لە ڕووی کاتیشەوە دوایەکییە، واتا گەردوون دەستپێکێکی کاتەکیی هەیە، ئەمەش پێچەوانەی تێڕوانینەکانی ئەڕیستۆتێلیسە، بۆیە ئێستا هانا بۆ ئەرگومێنتەکانی یۆهانس فیلۆپۆنۆس دەبات.

کندی لە بەشی سێیەمدا هەوڵ دەدات لێرەبوونی (وجودی) خودا بسەلمێنێت، لێرەشدا ئەرگومێنتێک وەک بناغە دادەنێت کە لە زۆرێتیی شتە بەرجەستەکانی شیاوی دەرککردنەوە لێرەبوونی یەک-ی بنەرەتی دەرئەنجامێنێت. وەلێ ئەمە واتایەکی ئەوتۆ دەگەیەنێت کە زەمینەی پەرچاندنەکانی کندی سەرلەنوێ گۆڕانی بەسەردا هاتووە، چونکە ئەوە کە لێرەدا ڕوون دەکرێتەوە، نە بە ئەڕیستۆتێلیس و نە بە یۆهانس فیلیپۆنۆس دەگونجێت، بەڵکو شیاوی گونجاندنە بە تێکستەکانی پرۆکلۆسی نوێپلاتۆنی.

تێڕوانینەکانی پرۆکلۆس هەروەها چوارەم بەشی نووسینەکە دیاری دەکەن. ئێستا کندی هەوڵ دەدات وەسفی خودا بکات، لێرەشدا گۆڕان بە تیۆلۆگییەکی نێگەتی□ق د□دات کە تەواو ل□ژ□□ر کاریگەریی نوێپلاتۆنیزمی درەنگ□دایە. وەلێ ئەم تیۆلۆگییە تێکستەکە تەواو ناکات، بەڵکو لە کۆتاییدا هزری کندی بۆ دوا جار وەردەچەرخێت. ئێستا کندی دەبێژێت، کە خودای دوور و نەشیاوی ناسین گەردوونی لە ئەزەلییەتەوە نەخستۆتەوە، بەڵکو لە هیچەوە لە کاتدا ئافراندوویەتی. لێرەدا کندی دۆگمە ئایینییەکەی ئافراندن لە هیچەوە دەناسێنێت.

ئ□م□ان□ پ□ک□□ا بەڵگەن کە کندی ما□م□□ی□کی وردی لەتەک سەرچاوەکانیدا کردووە. ئەو، هاوشێوەی زۆر هزرڤانی کریستیانی لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا، هەوڵی دەدا کە گەلێک کۆنسێپتی

فەلسەفەیی و ستراتیژیی ئەرگومێنتهێنانەوە تا ڕادەی شیان پەیوەند بکات بە بڕوا ئایینییەکانی خۆیەوە. ئەمەش، وەک بینیمان، چواندنی بە کارە سەرەکییە مێتافیزیکییەکەی ئەو هەیە، وەلێ هەروەها چواندنی بە نووسینە بچووکەکانیشی هەیە. ئەو کۆنسێپتە فەلسەفەیی و ستراتیژیانەی ئەرگومێنتهێنانەوە دەرفەتیان بۆ ڕەخساند کە پرسیاری تایبەتی لە کایەکانی دیکەی فەلسەفەوە (فیزیک، پسیکۆلۆگی، ئێتیک و هتد) بهێنێتە بەر باس و بە هەر یەکەیان ڕوانگەی خۆی دەرببڕێت.

گەر مەسەلەکە بریتی بووایە لە بابەتەکانی فەلسەفەی سروشت، ئەوا هەڵوەستی کندی تەواو ئەڕیستۆتەلییانە بوو. ئەمە بۆ نموونە لەم توێژینەوانەی ئەودا خویا دەبێت: “[illegible]“، یان “[illegible]“. هەردوو نووسینەکە بەزەری پشت بەم نووسینانەی ئەڕیستۆتەلیس دەبەستن: “[illegible]” و “[illegible]“. وەلێ ڕەوشەکە لە پرسیارەکانی پسیکۆلۆگی و ئێتیکدا جیاوازە. کندی ئێستا خۆی بەڕوونی لەنێو دابی پلاتۆندا دەبینێتەوە، لەبەرشدا تاکە توخمی ڕێبازەکەی تەنانەت هەندێک جۆرەیانی جیاوازی پلاتۆنیزم دەپەرچڕێنن (وەک: کۆنسێپتی داخراوییی لە پلاتۆنیزمی قۆناغی ناوەڕاستدا؛ ڕاڤەیەکی پلاتۆنیزەکەری نووسینی “[illegible]” لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا؛ ئەوجا نیۆپلاتۆنیکای ئەرەبی، بۆ نموونە “[illegible]“).

وەلێ کندی، سەرباری پابەندی بە نووسراوەکانی بەردەمییەوە، ڕێگەیەکیشی بە تێڕوانینەکانی خۆی دەزییەوە. ئەمە بەتایبەتی لەو گوتارەدا ئاشکرا دەبێت کە بە ناونیشانی “[illegible]” نووسیوێتی. نووسینەکە لە چەند پەڕەیەکی کەم پێکهاتووە، وەلێ ئەوپەڕی کاریگەر بوو. ئەم گوتارەش بە بابەتێکی کلاسیکییەوە خەریکە، هەروەها ئەمجارەش لە گەیاندنی فەرگەییانەی ئەڕیستۆتەلیزمەوە. وەلێ هەر بەم تێکستەدا دەبینرێت کە کندی نەک تەنیا توانیویەتی وەستایانە مامەڵە لەتەک ئاستی هەنووکەیی زانستە گەیەنراوەکەدا بکات، بەڵکو خۆیشی بەشدارییەکی ڕەسەنی لە بنیاتنانی فەلسەفەدا کردووە.

ئەو پرسیارە کە بە دانوستاندن لە بەردەمدا بوو، بەگشتی ناسراوە: پرسیارەکە ڕووی دەکردە ئەو کێشەیە کە داخۆ مەبەستی ئەڕیستۆتەلیس لە جیاوازیکردنی نێوان زەینێکی ناچالاک و زەینێکی چالاکدا (نووسینی “[illegible]“، بەشی سێیەم، 5) چی بووبێت. ڕاڤەکەرانی

ئەڕیستۆتێلیس لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتایبدا، لەوانە ئالێکساندەری ئەفرۆدیسی، تێمیستیۆس و یۆهانس فیلۆپۆنۆس، خۆیان بەم کێشەیەوە خەریک کردبوو بەبێ ئەوەی بە هاوڕاییەک بگەن. کندی پێشنیارەکانی ئەوانی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە دەناسی، سەرەڕای ئەوە ڕێگەیەکی خۆیی بۆ ڕاڤەکردنی دەربڕینەکەی ئەڕیستۆتێلیس هەڵبژارد. کندی لێرەدا دوو نوێکاریی ئەنجام دا کە بوون بە پێوەر بۆ سەرجەم دانوستاندنەکانی ئایندە لەبارەی پرسیارەکە: لە لایەک زەینی چالاک کە لە نووسینی “□□□□□□ □□□□□□“دا دیاری کراوە، لە ڕۆشنایی نوێپلاتۆنیزمەوە ڕوون دەکاتەوە. کندی دەبێژێت، زەینی چالاک هۆکار و پرنسیپی گشتگیری (یونیڤێرساڵێ) سەرجەم زەینەکانە، بەمەش کندی بناغەیەک بۆ ئەو شتان□ د□نا / بای□تاندن□ (هیپ□ز□تازکردنە) دەچەسپێنێت کە درەنگتر لای فارابی دەیبینین. وەلێ کندی لە لایەکی دی هەوڵ دەدات وردتر لە زانایانی پێش خۆی وەسفی ڕوداوی هزرین بکات، لێرەشدا ئەو یەکەم نووسەرە کە گریمانەی سێ پلەی مەئریفەی هۆشەکی لەنێو تاکە دەروونەکاندا دەکات و بریتین لە: 1) زەینی هێزەکی / شیمانەیی (پۆتێنسیەل)، واتا توانستی مروڤ بۆ هزرین؛ 2) زەینی بەکردەکیکراو (ئەکتوالیزەکراو) یان بەدیهێنراو کە فێری زانین (بۆ نموونە فێری هونەری نووسین) بووە، وەلێ هەنووکە بەکاریناهێنێت (ئێستا نانووسێت)؛ 3) زەینی دیار کە هەنووکە زانینی بەدیهێنراو بەکاردەهێنێت و بەم شێوەیە خۆی بۆ دەرەوە بەیان دەدات.

گۆتاری “□□□□□□ □□□□” بوو بە مایەی ناوبانگێکی نەمر بۆ کندی. ئەم نووسینە نەک تەنیا لە لایەن زۆر نووسەری جیهانی ئیسلامییەوە خوێنرایەوە، بەڵکو هەروەها لە چەرخی ناڤینی لاتینیشدا بە گرینگیپێدانێکی زۆرەوە وەرگیرا. ئەوجا نابێت ئەم پرسەش لەیادبکەین: تێزێکی دی کە کندی بڕوای پێی هەبوو، بۆ ماوەیەکی درێژخایەن (لایەنی کەم لە ناوچەی کولتووری ئیسلامیدا) بە ناوی ئەوەوە گرێدرابوو. لێرەدا مەبەستمان لە هەڵوێستی ئەوە بەرانبەر ئایین. کندی لەم هەڵوێستەدا زەمینەیەکی ئێپێستیمۆلۆگیانەی نێوکۆیی بۆ مەئریفەی فەلسەفەیی و زانینی دەرئەنجامێنراو لە سروشەوە دانانێت، بەڵکو هەردووکیان سووک و ئاسان بەپاڵ یەکدییەوە دەهێڵێتەوە، یان گەر ڕەوشی ناکۆک لە نێوانیاندا هەبێت، پێشتریی بە ئایین دەدات.

پێشتر نموونەیەکی ئەم هەڵوێستەمان بینی. مەبەست لەو هەقیقەتەیە کە کندی، لە کۆتایی نووسینەکەیدا لەبارەی مێتافیزیک، تیۆری

ئافراندن لە هیچەوە دەهێنێتە بەر باس بەبێ ئەوەی بەوردی ڕوونی بکاتەوە (بێگومان ئەم تیۆرییەی لە جێیەکی دیکەدا فراوانتر ڕوونکردەوە). لەپاش ئەمەدا دەتوانین نموونەی دیکە بۆ پاڵییەکیی بڕوا باوە ئایینی و فەلسەفییەکان بهێنینەوە: بڕوابوون بە زیندووبوونەوەی لەش (کە بە تیۆریی دەروون لای پلاتۆن ناگونجێت)؛ هەوڵدان بۆ تەفسیری قورئان کە هەوڵێکی بەتوانای وردە، وەلە ناسیستەماتیکییە ([illegible] “[illegible] ([illegible])”، کە بریتییە لە تەفسیری سورەتی 55، ئایەتی 6)؛ یان ئەو ئیئتیرافەی کندی، کە بەو پێیە فەلسەفە هەمیشە هەنگاو بە هەنگاو لە ڕاستی نزیک دەکەوێتەوە، وەلە پەیامهێنەکان زانینێکی کامیل و ئەزەلییان پێدەدرێت (چونکە زانینەکە خوداییە).

بەهۆی ئەو دەربڕینانەوە هەوڵ درا کندی لە تیۆلۆگیی ئیسلامی نزیک بخرێتەوە، لەڕێشدا بەتایبەتی دوو ئەرگومێنت هێنرانەوە: گوترا کە کندی ڕێچاوی دۆگمی ئیسلامی دەکات و ئەوەش لە زۆر دەربڕینی ئەودا هەستی پێدەکرێت؛ هەروەها ئەو تیۆلۆگانە کە کندی پەیوەندیی پێیانەوە هەبوو (بەتایبەتی مەدرەسەی موئتەزیلە)، لە لایەنی خۆیانەوە ئەوپەڕی ئاوەزگەرایانە ئەرگومێنتیان دەهێنایەوە و بەوەش لە هزرینی فەلسەفیی نزیک دەکەوتنەوە. ئەم دوو ئەرگومێنتە ڕاستن، وەلە ناشێت لەوەیان پابەندییەک وەک دەرئەنجام دەربکێشرێت، چونکە سەرباری هەموو نزیکییەک لە بابەت و پرسە پەیوەستەکاندا کە مرۆڤ پێوەیان خەریک دەبوو، هێشتا هەر ڕێگەکانی مەئریفە کە کندی و موئتەزیلەکان گرتیانەبەر، لە پرسە کرۆکییەکاندا جیاواز بوون. هەر لایەنە خاوەنی دابی هزری و سەرچاوە و نموونەی خۆی بوو، هەر لایەنە تێگەی خۆیی هەبوو و گەڕانی بە مێتۆدی خۆیی دا. بۆیە ڕەوا نییە کندی بە کەسێکی نزیک لە تیۆلۆگیی ئیسلامی دابنرێت. کندی فەیلەسوف بوو، هاوچەرخەکانی و فەیلەسوفانی پاش خۆی ئەویان بە فەیلەسوف دادەنا – جا گەرچی فەیلەسوف بوو بە تایبەتمەندییەکەوە: ئەو فەلسەفەی خستە خزمەتی دۆگمی ئیسلامییەوە.

سەرچاوە

Ulrich Rudolph: Islamische Philosophie. München 2004

فەرهەنگۆک

مۆنۆتایستی: مۆنۆتایزم ڕێبازێکی فەلسەفیی یان ئایینییە کە یەک خودا بە بنەڕەتی جیهان و ژیان دادەنێت. مۆنۆتایست کەسێکە کە

بەگوێرەی ئەم ڕێبازە دەهزرێت.

پارافراز: تێکستی فەیلەسوفێک یان زانایەکی دی بە زمانی خۆ بدرێتەوە.

شتاندن: (یان بال□تاندن) بریتییە لە هیپۆزتازکردن، واتا ئەوەکەیەکی تێگەیی یان ئەبستراکت ئەدگاری شت یان بال□تی پێدەدرێت. ئەمە دەشێت پەیوەند بە خودایەتیشەوە ئەنجام بدرێت.

تیل□گیی ن□گ□تیق: (theologia negativa) و□□امدانەوەی بڕوای ئایینی بە یاریدەی فەلسەفە و ئاوەز. کاتێک "تیل□گیی سروشتی" جەخت لە مەئریفەی ئۆبژێکتیڤی و شیمانەی سەلماندنی خودا دەکات، ئەوا تیل□گیی ن□گ□تیق ب□ پێچەوانەوە ئەو تێڕوانینە ڕەتدەکاتەوە و سەرجەمی ئەو ناو و ئەدگارانە کە بە خودا دەنرێن، نەفی دەکات، کە ئیدی خودایەتی دەبێت بە "هیچ / نەبوون"ێکی نەشیاوی پێشبییکردن و دیاریکردن لەو بەر جیهانەوە. بڕوانە:

Universal-Lexikon. Negative Theologie.

https://universal_lexikon.de-academic.com

رۆلان بارت.. بریا محمد همزە

رۆلان بارت لە شێربۆرگ ڕۆژئاوای لە سال□ی ١٩١٥ لە دایکبووە. هێشتا تەمەنی نەگەیشتبووە سال□□ک کە باوکی مرد لە جەنگێک لە دەریای باکوور، بەمشێوەیە دایکی سەرپەرەشتی بەخێوکردنی کرد، هەندەک ماوەش داپیری و باپیری ئەوکارەیان لە ئەستۆدەگرت، پێشئەوەی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندیی لە پاریس تەواو بکات، بارت مندال□□تی خۆی لە بایۆن لە باشور لە فەرەنسا بەسەربرد. لە نێوان سالی ١٩٣٤-١٩٤٧ لەدەست نۆرەی نەخۆشی سیل دەینالاند. لە سەروبەندی ماوەی چارەسەری سەپێنراو بەسەریدا هەمووشتێکی بە پەرۆشەوە دەخوێندەوە، هەر لەو کاتیشدا وتارە سەرەتاکانی لە بارەی ئەندرێ جیت ب□لاوکردەوە. دوای ئەوەی لە ڕۆمانیا ومیسر خوێندی چاوی با اگ گریماس کەوت دواتریش لە کۆلێژی توێژینەوە بال□اکان بۆ زانستە

کۆمەڵایەتییەکان بارت لەساڵی ١٩٧٧ لە کۆلێژی فەرەنسی دامەزرا.لە سالی ١٩٨٠ کۆچی دوایی کرد. ئەو واقیعە سەرەکیانە زۆر جار ماددەی پێویست بە ڕەخنەگرت/سایکۆلۆگیست دەبەخشێت بە ڕاقەکردنی لایەنە شاراوەکانی ژێرخانی نەستی کارەکانی نووسەرێک. بەڵام بارت ئەو لایەنانەی وەردەگرت و دەیکردە مادەیەکی خاوی نووسینەکانی، تەنانەت بە شێوازەکەشی ئەمەش لەسەر دوو کتێبی پراکتیزە دەبێت، کە لە کۆتاییەکانی ژیانی دا نووسی.١. ڕۆلان بارت بە قەڵەمی رۆلان بارت، ٢.کامێرای لۆسیدا:تێڕامانێک لە بارەی وێنەگرتن. لێرە تێبینی ئەوە دەکەین کە مادەی خاو، کلیلەکەیە، چونکە بارت ژیانی خۆی بە شێوەیەکی نەریتی نانوسێتەوە. بەلکو لە جیاتی ئەوە ئەوە خەیال لە ژیانی خۆی دەکاتەوە لە میانی کەسی سێیەم، لەو کاتەی ئاماژە بەخۆی دەکات هەروەک (جۆیس)، بەمەش لە قوڵایی ژیانیدا ئەزمونێکی ژیانی ڕۆژانەیی ئاسایی تێبینی دەکات. بۆ نمونە لە بارەی وێنەیەکی دایکی دەنووسێت لەم کتێبەی کە لەسەرەوە ناوبراوە لەبارەی وێنەگرتنی فۆتۆگرافی، دەڵێت ئەو دایکی خۆی بینیوە لە وێنەیەکدا کە زۆر خۆشیویستووە(وێنەکە زۆر کۆن بوو، گۆشەکانی قلیشیان بردبوو، جونکە بە ئەلبومی وێنەکانەوە نوسابوو، هەروەک وینەی رەساسی تۆخ وەک بۆیەی سبیدگ کاڵبووبوو، … توێژینەوەی کچە بچوکەکەم کرد لە کۆتایی دا دایکم دۆزییەوە. دواتر وشەکانی گێداردی لە گوێی دەزرنگایەوە بە رزگاربوونی لە وەهم: وێنەیەکی ڕاستم ناوێت، بەڵکو تەنها وێنەیەکم دەوێت. بارت لە قوڵایی دڵتەنگییەکەیدا وێنەیەکی ڕاستی دەوێت.

ئەو شێوازە کەسییە، کە بارتی درەنگی پێجیا دەکرایەوە،کردی بە نوسەرێک بەهۆی مافە کەسییەکەی، لەپاڵ ئەوەی کە پسپۆڕ بوو لە سیمۆتیکا و رەخنەگرێکی ئەدەبیش بوو، بارت بەشێوازی ریوایی دەنوسێت بەڵام بە ڕۆمان، هەروەک خۆی گوزارشتی لە خۆی کرد. لە ڕاستیدا دەتوانین ئارگیومێنتی ئەوە بهێنینەوە کە ئەوە بنەمایەکی ڕاستقینەیە بۆ رەسەنێتییەکەی، (ئەگەرچی هەندێک هەن لەمبارەیەوە بۆچونی جیاوازیان هەیە)، لەپال تیۆرەکانی لەبارەی نوسین و گوزارشکردن لە مەبەست. لە کتێبی گوتاری عاشقدا دەڵێت: نازانین کە قسەدەکات، دەق قسەدەکات، ئەمەیە هەمووشتێک. ئەمڕۆ دەکرێت گوتاری عاشق تەنها بە تەنهایی و گۆشەگیری بێت، هیچ خودێکی دیاریکراوی نەبێت، بەڵام دەکرێت لە لایەن (هەزاران خود) ئامادەبکرێت. (گوتاری عاشق) بەو پێیەی یەکسانە بە شێوازی ڕۆمان، دەبێتە بونیادی گوتاری عاشق: پێکهاتەیەکە لە دەنگەکان، کە گوزارشت بە (شێوەیەکی بە هەڵە)لەوە دەکات کە دەکرێت مرۆق پێی بڕێت لە عاڵەتی ئەنجامدانی ئەو گەڕانەوەیە.

کاری ڕۆلان بارت بەرجەستەکەری فرەییەکی بەرچاوە. کارەکانی لە خۆگری سیمۆتیکا و ووتاری ڕەخنەی ئەدەبییە، هەروەها نمایشکردنی کتێبە مێژووییەکانی جۆن میشلێیە، لە میانەی ئەندێشەکانەوە، توێژینەوەی دەروونی بە ژیاننامەی ڕاسین کە چەندین کایەی دامەزراوەی ئەدەبی فەرەنسی تووڕەکرد، لەپاش کارە زۆر کەسییەکانی لە بارەی جۆزی دەق و خۆشەویستی و وێنەگرتنی ڤیدیۆییەوە.
لەگەل ئەوەی شتێک لە بەئەدەببون و پاکێتی لە شێوازە تێبینی دەکرێت، کەچی بارت لە نوسینە سەرەتاکانییەوە ئامانجی شیکردنەوە و ڕەخنەگرتنی کولتوور و کۆمەڵگای بۆرژوازی بوو. کتێبی ئەفسانەکان ١٩٥٧ بە ڕوونترین گوزارشت دادەنرێت لەمە، وێنەی ژیانی ڕۆژانە و نامەی ڕاگەیاندنی و ڕابواردن و خۆشگوزەرانی و کولتووری ئەدەبی و میللی و کاڵای بەکاربردن، سەرجەمیان ملکەچی پشکنینێکی تێڕامانی زیرەکانە دەبن لە پراکتیزەکردن و دەرەنجامەکانییەوە. هەندێکجار پەخشان لە ئەفسانەکان پەخشانمان لای واڵتەر بنیامین بیردەخاتەوە، لە ڕووی توانایەوە لە کۆکردنەوەی نێوان هەستێکی تیژ و چاودێری ووردی لە پاڵ توندی لە ڕەخنەدا، بەڵام بە پێچەوانەی بنیامینەوە، بارت فەیلەسوفێکی مارکسیزمی سەرەکی، ڕەخنەگرێکی کولتووری سروش وەرگر لە ئایین نەبوو، دواتر دەبینین بارت لە پەنجاکان و شەستەکان دەبێتە زانایەکی سیمۆتیکا: ئەو لە زمان دەڕوانێت بە پێی ئەو نموونەیەی کە تیۆری سۆسێیر لە بارەی کۆد، یاخود نیشانە دایناوەوەک بنەمایەک بۆ تێگەیشتنی ژیانی بوونیادی ژیانی کۆمەڵایەتی و کولتووری.
سیمۆتیکی تازە دروستبوو مەبەست لە بارتە، تیۆرێک لە بارەی ئەفسانە دادەڕێژێت کە دەبێتە ئەو پایەیەی کە نوسینەکانی لە بارەی ئەفسانەکانی لەسەر دادەمەزرێت. لای بارت ئەفسانەی ئەمڕۆ نامەیەکە، نە چەمکە، نە بیرۆکەیە، و نە شتەکە. دیاریکراوتر ئەفسانە پێناسە دەکات (بەو ڕێگایەی کە نامەکەی خۆی دەگەیەنێت، کەواتە بەرهەمی قسەکردنە، نەوەک زمان لە ئایدۆلۆجیادا: ئەوەی دەگوترێت زۆر گرنگە بەڵام شتەک دەشارێتەوە. هەرچی لە ئەفسانەیە: ئەوا چۆنیەتی گوتنی ئەوەی دەگوترێت زۆر گرنگە، بەڵام دەیشێوێنێت. لە ڕاستیدا ئەفسانە نە درۆیە و نە دانپێدانان: بەڵکو پێچانەوەیەکە. بۆمپێیە کە لەو نموونەیەی کە سەربازێکی ڕەشپێست دەردەکەویت کە ئاڵای فەرەنسی دەشەکێنێتەوە، ئەمە نموونەیەکە بارت وەریگرتووە لە بەرگی پێشەوەی گۆڤاری باری ماچ ، بەمەش ڕەشپێستەکە لای خوێنەر دەبێتە ئەفسانەیەک (ئامادەیی ئیمپریالیزمی فەرەنسی بە تەواوی و بە هەموو هێزێکییەوە). بانگەشەکانی بارت ئەمەیە: بە هۆی ئەوەی کە ئەفسانە هیچ شتێک ناشارێتەوە، بۆیە کاراییەکەی مسۆگەرە: ئەو هێزە

دۆزینەوەکارەی کە خاوەنیەتی لە خۆیدا کەرەستەیەکە بۆ شێواندن. پێدەچێت ئەفسانە ئە کارەساتە بێت کە لە ڕۆأی ڕوو ناکدا ڕوودەدات. ئەگەر خوێنەری ئەفسان□ک□ان بیت، لە بەرامبەری بەرھەمھێنەری ئەفسانەکان، یاخود ئەو جیھانە ئەفسانەییەی کە کۆدەکەی دەکاتەوە، مانای قبوڵکردنی نامەکەیە بەگشتی وەک لە ڕوخساریدا دیارە. یاخود ووردتر، نامەی ئەفسانە مانای ئەوەیە کە ھیچ جیاوازییەک نیە لە نێوان دال (سەربازێکی ڕەشپێست کە ئالای فەرەنسی دەشەکێنێتەوە) و مەدلول (ئیمپریالیزمی فەرەنسی). بە کورتی پەیامی ئەفسانە ئەوەیە کە پێویستی بە کردنەوەی کۆدەکە ھەیە، لێکدانەوەیەتی، یاخود نەھێشتنی تەمومژەکانییەتی. وەک بارت روونی دەکاتەوە، ئەگەر ئایدۆلۆجیای ئەفسانە ڕوونبێت، ئەوا کارەکەی وەکک ئەفسانە بە جێ ناگەیەنێت. بە پێچەوانەی ئەمەوە، بۆ ئەوەی ئەفسانە سەربکەوێت لە ئەنجامدانی کارەکەی وەک ئەفسانە، ئەوا دەبێت بە تەواوی سروشتی بێت.

سەرەڕای ئەو روونکردنەوەیە بۆ دۆخی ئەفسانە، کە چی ئاستەنگێک لە بە ھێند وەرگرتنی قوڵایی دروست دەبێت لە ئەنجامی ئارەزووی رەوای پەیوەست بە جیاکردنەوەی نێوان ئەفسانە لە لایەک و ئایدۆلۆجیا و سیستەمی نیشانەکان کە پێویستیان بە لێکدانەوە ھەیە لەلایەکی ترەوە. لەگەڵ ئەوەی کە روونکەرەوانی بارت لەچەندین جاردا ئەوەیان لە بیرچووە کە ووردی بە ئەفسانەو پێگە تاقانەییەکەی ببەخشن لە زمانی سروشتگەرایی دا، کەچی پرسەکە ئەوەیە بزانین گرنگی ئەمە چیە، جگە لەو ڕوانگەیەی کە دەڵێت سەرکەوتنی کاری ئەفسانە پێویستی بەوە ھەیە کە توانای شیکردنەوەی نەبێت وەک ئەفسانەیەک.

-________

نووسەر:: بریا محمد ھمزە، قوتابی بەشی فەلسەفەی زانکۆی سەلاحەددین

چەچەکانی خوای پەپوولە.. فازیل شەوڕۆ

نەک ھەر خۆی

هەسارەکەشی

٦ی ڕەزبەری ٢٧٢٢

کەڕ و لاڵ بوون،

بەرد زمانی کەرت ببوو

گەڵای درەخت و جەنگەڵ

ورشە ورشیان بیر چووبەوە

باڵندەکان دنووکیان هەڵوەری بوو

ئاسمان ئایەتێکی بێ زمان بوو

هەشت ملیار ڕۆح

بێ زمان

بێ چاو

بێ گوێ

دەهات و دەچوون

سەرجێیان دەکرد

خوێنی منیان فڕ دەکرد

سەمایان دەکرد.

خەلیفە کەڕ بوو

شمشێر کەڕ بوو

مزگەوت کەڕ بوو

کلێسا کەڕ بوو

ئاسمان کەڕ بوو

جیهان کەڕ بوو

تەنها

گوێچکەی

ئەو منداڵە ڕۆحسووکەڵەی دیموکرات نەبێ

کە دوو چەچە ناسکۆڵەکانی

خستبووە سەر گویچکەکانی و

وەکو خودا

گوێی لە قیژەی مەرگ و

هاواری ستەم و

سەدای خوێنم بوو

بە چەچەکانی گوێی خۆی گرتبوو

لێ چاوەکانی

هاواریان دەکرد:

نەفرەت لە درۆنی ئبابیل

نەفرەت لە مووشەکی فاتیح

نەفرەت لە ئیڕانی ئیسلامی

٢٩/٩/٢٠٢٢ دوبلن

Facebook: fazil Shawrow

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی

گوومڕا...29...شەماڵ بارەوانی

بەشی: بیست و نۆ/

کاکە مەلا چاکی مەکە باخراپ نەبیت..!

ئازیزان بەزمی فەقێ و گەرانی تەواو نەبووە و لە بەشیتر دێینەوە سەر ئەو باسە.

وەلێ لەچەند بەشێکدا پێم خۆشە، باس لە چەند بەسەرهاتێکی ژیانی مەلایەتی خۆم بکەم لەو دەیانەی تیاندا مەلایەتیم کردووە لە ماوەی ئەو چەندساڵەی ژیانی فەقێیاتیم.

ئەوە لە دێیەکی لە لای دەڤەری کەندەناوە و نزیک شارۆچکەی دیبەگەی دوو ساڵ مەلایەتیم بۆ کردن.

هەموو حەفتەیەک(ڕۆژانی هەینی)دەڕۆیشتم وتارم بۆ دەدان و دواتر دەگەڕامەوە حوجرەی فەقێیان لە هەولێرە.

مانگی ڕەمەزانیش لەسەرەتای مانگەکە و ڕۆژێک پێش ڕەمەزان، تا ڕۆژی جەژن لەوێ دەمامەوە، هەرچەند ئەوکات بە تەمەن بچووک و هەشتا فەریکە فەقێ بووم، بە کورتییەکەی هەرزەکارێکی دەم ڕووتی وەک من هی ئەو بەزمە نەبوو بچێت ژن لە خەڵک مارە ببڕێت و سولحی عەشایەری بکات و بچیتە پرسە و لەگەڵ مامە حاجیان هەڵسێت و دابنیشێت.

ئاخر بە خوای من ئەوکات، جگە لە عەن عەنە و قسەی ناو ئەو کتێبانەی دەمخوێندنەوە، نەمدەزانی یەک قسەی دی خودایی و دنیایی بکەم.

نازانم ئەو خەڵکە کو منیان وەها گەورە و موهیم کردبوو؟! مامە حاجی و کەسانی لە تەمەنی باپیرەم دەهاتن و دەیانگوت: مامۆستا با بڕۆینە فلان پرسە(تەعزیە)ˇی، لە دیبەگەی فلان مردیە، لە فلان دێیە فیسار چووەتە بەر ڕەحمی خودا و، سەرێکی مامە بورهان بدەین دەڵێن نەساخە و بچینە کن حاجی برایمی لە حەجە هاتیتەوە..تاد.

لە ناخەوە تەر تەر بە ئەقڵ و سادەیی ئەو خەڵکە و بەو تەمەنەی خۆم پێ دەکەنیم و لە دڵی خۆم بە خۆمم دەگوت: تەسەیری ئەو خەڵکە دڵپاک و بەستەزمانە و، ئینجا منی بنچکە فس بکە، چەند لە خۆم ڕازیمە !

کوڕە ھەرزەکارێکی بێ ئەزموون و دەم ڕووتی وەکو من، کەی ھی کاری وەھا گەورە گەورەیه !؟

ل□ بەردەم خەلکەکەیش خۆم فشدەکردەوە و ھێندە بە گران و سەنگینی ڕێگام دەکرد، حەوت تراکتۆری عنتەر ڕۆحی منیان بۆ ڕانەدەکێشرا و لوتبەرزیەکی وا دەماری گرتبووم، ھەر مەپرسە.

دیشداشەکی عەرەبیم پۆشیبوو و سەلتەیەکی مەلایەنەم لەسەر ل□ بەرکردبوو دەتگوت:سەلاجەی قیسارەمە.

کە ڕێم دەکرد، دیشداشەکە لە درێژییان لە عاردی دەخشی، لە ژێرەوە بە خ□م دەگوت: کوڕە ئێمەی فەقێ و مەلا وارسی پەیامبەرانین، پەیامبەران،(العلماء ورثة الأنبیاء)(١). و فریشتەکان بال□ی خۆیان بۆ تالیبولعلم و فەقێ و شت ڕادەخەن تا بەسەری دا بڕۆن(٢). و

وەڵاھی نەک ھەر تەنھا لەپێش ئەو خەڵکە بڕۆین و لە مەجلیسان ئەمە لە لای سەرێ دانیشین و پارووی چەور ھەر بۆ دەمی ئێمەبیت و یەکەم قسە ھەرئێمە بیکەین، حەقوایە خودا دوو فریشتانیش بکاتە پاسەوانی تایبەتیم و بە دووکەسانیش کاتێک کە ڕێگا دەکەم، ئەو کەواو سەلتە درێژەم بۆ بگرن ھاھا

ئاوا ک□□قی خۆبەزلزانیم فڕیبوو و ھەستی لوتبەرزی گرتبوومی.

یەکێک پێی بگوتبام:مەلا، ڕێک لەوکاتە خوام نەدەما و بێ ئەندازە نیگەران و توڕە دەبووم!

دەمگوت:تەنھا مەلا ژن بە مەلا دەڵێت:مەلا.

ئەو قسەیەم پێشووتر لە مەلاکان بیستبوو. بۆیە دەبوا تەنھا بە مامۆستا بانگیان کردبام.

ڕۆژەک کابرایەک ھات□ م□زگەوت و گوتی:دەزانی مامۆستا، ئەو دوو کەسە(مام و برازایەک) لە گوندی بەینیان نییە؟ بۆیە ڕەمەزانە و خێرت دەگات بڕۆ ئاشتیان کەرەوە. ئێمە چەندجار ھەوڵماندا وە، بە ئێمە نایەنە ڕایێ و گوێمان بۆ ناگرن.

کەوای گوت، خێرا دیشداشە و عەبا درێژەکەی مەلایەتیم کردبەر، ھەم بۆ ئەوەی تاوەکو تەمەنی ھەرزەییمی پێ بشارمەوە و قیچەک گەورەتر ل□ تەمەنی خۆم دەربکەوم و حیسابەکم لۆ بکرێت، ھەمیش تا زیاتر موھیم و بە ھەیبەت بە دەرکەوم و ئەو دوو کەسەی بەینیان نییە،

شەرمم لێ بکەنەوە و قسەم نەشێکنن و ئاشت ببنەوە.

سەرتان نەیەشێنم، ڕۆشتم بۆ مالی مام(ک).

دوای سەلام و چاک و چۆنی، پێم گوت: کە لۆچ هاتیمە و دەستم کرد بە قسەی قەڵەو زل زل، کاکە ڕەمەزانە و کودەبیت برای موسڵمان لەگەڵ یەکتری بەینیان نەبیت، خوا ڕۆژووتان قبوڵ ناکات، دەبی هەر ئێستا ئاشت ببنەوە، کوڕە وڵاهی دنیای فانی و بێ قیمەت هەندەی ناهێنیت لێک عاجزبین، ژیان بەشی خۆشەویستی ناکات، چ جای ڕق، ئەو ژیانە حیزە دوو ڕۆژوو کەرتەکە، کوڕە دەمرین دەمرین.

مام(ک) لەنکاوڕا قسەی پێ بڕیم و گۆتی: چ چ؟

دەزانی کاکە مەلا، بایەک شت بە برازای خۆم برێم، تۆ مەلای گوندی و ڕێزت هەیە، بەڵامەکینێ باش گوێ بگرە، بزان چت پێ دەرێم، لەڕاهی خوای کاکە مەلا پێت دەڵێم: چاکی مەکە، باخراپ نەبیت. ئینجا جارەکیدی گۆتی با پێت برێم دەزانی چ ؟ گۆتم چ؟

گۆتی: کاکە مەلا، حاشاکی توو و ئامادەبوان، دوو کوڕیشی لەوێ بوون، بەڵام ڕێک داکی ئەوەی بگێم، کە بە من بڵێت وەرە لەگەڵ ئەو سەرک زل و قوون ئەستورەی ئاشتبەرەوە.

داکی ئەوەش بگێم کە تۆی ناردیە باشه؟

براڕۆ کە وای گوت، تەریق بوومەوە، عارد شەقی بردبایە، دەڕۆیشتمە ژێریەوە و لە شەرمان حەوت ڕەنگم گۆڕی و زانیم بە قسەی ئەو ئەو کابرایە و بە ملی شکاوم، کو چووم لۆ سولحەکەی، بەڵام نەمزانی کو ڕامکرد و گەڕامەوە.

......

١-بەشێکە لەو ڕیوایەتەی:" إن العلماء ورثة الأنبياء وإن الأنبياء لم يورِّثوا ديناراً ولا درهماً، إنَّما ورَّثوا العلم، فمن أخذَه أخذ بحظٍّ وافر". و (أبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبان)و جگە لەوانیش گێڕاویانەتەو□ و لە کتێبەکانیان هێناویانە.

٢- ڕیوایەتی:" إن الملائكة لَتَضعُ أجنحتَها لطالب العلم رِضًا بما يصنعُ" و (أحمد و ابن حبان و حاكم.)گێڕاویانەتەوە.

کەسێک وێنە دەگرێت..

سروشت نەوزاد

تاوانبارەکە دەناسمەوە
ئەو کەسەی بە لێشاو لە وێنەکاندا بۆی دەگەڕێن.
دەزانم خۆیەتی
بە هێمنی لە شەقامەکەدا پیاسە دەکات
سڵاوەکانی وەردەگرێتەوە.
تەنانەت هیچ زۆر لە خۆ کردنێکی ناوێ
ئەوە ساتێکی ڕاستەقینەیە
کاتێک
وشکە سەرما دەردەپەڕێ و
خۆی بە نێو دارو درزی دیواراندا دەکات.
دەزانم وەرزی پاییزە،
گەڵاکان ل□ ل□ق□کانیان بەر دەبنەوە سەر زەوییەکە
لەوێدا کەسێک وێنە دەگرێت.
ئەوەش تەنیا ڕووداوێکە
سامناکانە دەیەوێ بدوێت،
ساتێک کە تراژیدیا باڵەکانی لێک دەدات و
بە حەوشەکەدا دەنیشێتەوە.
نزیکەی هەمیشە،
بەر لەوەی لە ناکاو
هیچ دەرگایەک ئاوەڵا ببێت.

ئەوانەی بینیمن سەما دەکەن

پاشان ناوە زۆرەکانم لە جانتاکە نا و بەڕێکەوتم.
گرنگ بوو، دەبوو ڕووداوی خۆم بئافرێنم
لە شەڕی پڕوپووچی و سەر وەختی کەشفی مانا…
پاشان لە شاری سارد، لەو جێگەیەی
شەقامەکان تەنگ دادێن و ئاڕاستەکان
بە نێو یەکدا کە لوول دەخۆن
یاخود لەو ئاوێنەی چەشنی سواڵکەر

ڕوخسارەکان کە لێی دەنوون
ڕەنگە ڕەوان تر گۆرانییەکەم لە کۆڵ بکەم:
دەڵێم بەختەوەری، یان ئازادییەکەم و تەنانەت
ڕازاوەترین شتەکانیش
هەڵگەڕاوەی ئەوە نین کە دەڵێم:
دەڵێم: پێڵاوەکانم، یاخود؛ غەریبی
کە دێڕێکی دیکەی نووسینمە…
پاشان بە ڕێگاوە، غەمگین بە تەنیشت زۆر کەس و تەنانەت زۆر شتیشدا.
هەروەها بە تەنیشت قەرەجەکان و منداڵانی پێ پەتییان،
ئەوانەی بینیمن سەما دەکەن، کۆڵەکانیان لە پشتدایە
جار نا جار لە دامێنی قیرەکاندا
خێوەتە شڕەکانیان هەڵدەدەن.

چۆن داهێنان دەکرێت؟.. زانا ڕزاق

سەرەتا پێش ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە پێناسەیەکی داهێنان بکەین ،داهێنان و پێناسەکەی بریتیە لەو شتەی کە نوێیە، تازە بەرهەم هاتووە، ئەمەش بۆ ئەوەی کۆمەڵگاو مر□قایەتی سودی لێوەرگرن و سودی لێوەردەگرن .

خۆی داهێنان شتێکی هەروا ئاسان نیە ،ئاسان نیە بەو مانایەی ماندووبوون و کارکردنی دەوێ ،ڕاهێنان و پەرەپێدان بەتواناکان دەوێ ، پڕۆسەیە دەبێ مر□ق ه□وڵ بۆ داهێنانەکان بدات ،مەرجیش نیە بەیەکەم هەنگاو بتوانی داهێنان لە بوارەکان بکات بەڵکو ووردە ووردە لەوانەیە دووجار سێ جار لە داهێنان کردن شکست بهێنی بەڵام بەتێپەڕبوون لەفێربوون ئەزموونی داهێنانیش فێردەبیت ،هەروەها تەنیا داهێنانی یەکەم قورسە دواتر کە داهێنانی یەکەمت کرد ئەوانی ترت بۆ ئاسانتر دەبێ یانی ووردە ووردە و داهێنان و داهێنانی تر ئاسانتر دەبێ.

لێرەدا کاتێک مر□ق بیەوێ داهێنان بکات دەبێ سەرەتا خۆی فێری ئەو شتانە بکات کە شارەزایی لێ هەیە دواتر کە خۆی فێری شتە کرد ئەوکات هێواش هێواش لە شتەکە دووردەکەوێتەوە شتێک لەسەر ئەو دروست دەکا کاتێک خۆی فێرکرد و دروستی کرد ، جاری داهاتوو شتێک دروست دەکا بە بڕێک جیاوازی دواتر هەمان شت بە زۆر جیاوازی تر ، ئەمە ووردە ووردە تا خۆی دەتوانێ شتێک دروست بکات یان خۆی فێر بکات کە سروشیەت خۆی دەیزانێت .

لێرەدا چەندین نموونە و نووسینێک دەهێنینەوە بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو نووسینەی سەرەوە نموونەی یەکەم فڕۆکە دروست کردن

کاتێک دەتەوێ فڕۆکە دروست بکەی دەبێ سەرەتا خۆت فێری دروستی کردنی فڕۆکە بکەی ، بێگومان ئەمەش بە پێداویستەکانەوە ، بزانی چۆنیش پێداویستەکان پەیدا کراوە ،کاتیک سەرەتا ئەوەت زانی دواتر کە خۆت فێری فڕۆکە دروست کردن کرد ، ئەو کات دەتوانی ووردە ووردە فڕۆکەیەکی بچووک دروست بکەی مەرجیش نیە لە یەکەم هەنگاو سەرکەوتووبیت بەڵکو چەندینجار هەوڵی بۆ دروستکردنی دەدەیت ،کاتێکیش لە هەوڵدانەکانت بەردەوام بوویت ئەوا بەڕاهێنان شارەزایی لەدروستکردنی پەیدا دەکەیت پاشان چەندینجار تاقی کردنەوە بەفڕۆکە بچووکەکە دەکەیت ، لەوەش ووردە ووردە خۆت فێری ئەوەش دەکەیت، ئەوجا ووردە ووردە فڕۆکەی تر بەجیاوازی□وە تا وای لێدێت خۆت سروشتیەن فێری فڕۆکەی نوێ دەکەی بەتەواوی جیاوازی□وە و باشتر لەوانی دروستکراون .

ئەم نموونەیەکی فڕۆکە بۆ چەک دروست کردن و هەموو شتەکانی تریش دەبێ و ئاوایە ،یانی ووشەی فڕۆکەکە لەناو نووسینەکەی سەرەوە لابەرە ئەو ووشەیە دانێ خۆت دەتەوێ داهێنانی تێدا بکەی.

2022 9 30